

PŘEDMLUVA

Píše se začátek roku 40 n. l. Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus sedí na vyvýšeném stupínku u oceánu. Zatímco se o pobřeží rozbíjejí vlny a vzduch je prosycen vodní tříští, on upřeně hledí na moře. V jeho hlubinách přišli Římané během let o nejednu loď. Šušká se, že v jeho šedých vodách číhají podivné nestvůry a za obzorem leží ostrov, který se hemží divošskými a kníratými lovci lebek: Británie. Takovéto nástrahy, které se skrývají na samém okraji civilizace, dokážou udělat vrásky na čele i tomu nejsmělejšímu a nejodhodlanějšímu hrdinovi.

Příběh římského národa měl nicméně odjakživa auru epičnosti. Římané dokázali vybědnout z nevýrazné a provinční obskurnosti a ujmout se vlády nad světem: tomuhle hrdinskému činu se nevyrovnal žádný jiný národ v dějinách. Řím, opakovaně zkoušený a opakovaně vítězný, byl na celosvětovou nadvládu dobře připraven. A teď, sedm set devadesát dva let po jeho založení, muž, který zastává hodnost jeho císaře, třímá v rukou moc hodnou boha. Po jeho boku jsou na severní pláži seřazeny nekonečné zástupy těch nejsilnějších vojenských jednotek na Zemi: legionáři odění ve zbroji, katapulty, bitevní dělostřelectvo. Císař Gaius přejede pohledem po celé jejich délce. Vydá rozkaz. Okamžitě zazní polnice. Znamení k boji. A pak ticho. Císař náhle zvýší hlas a zvolá: „Vojáci! Rozkazuji vám, abyste sbírali škeble. Naplňte přilbice kořistí oceánu.“¹ A legionáři, poslušni císařových pokynů, tak učinili.

Alespoň se to říká. Je to ale pravda? Skutečně vojáci sbírali mušle? A pokud ano - proč? Jedná se o jednu z nejnechvalněji proslulých historek ze života muže, jehož celá životní dráha hanebnostmi přímo kypí. Caligula, pod kterýmžto jménem je císař Gaius známější, patří mezi těch několik málo lidí z historie starověku, s nimiž jsou stejně dobře obeznámeni badatelé v oblasti antického starověku i milovníci pornografie. Pobuřující detaily z doby jeho panování odjakživa vzbuzovaly zvrhlý zájem. „Až potud o Caligulovi jakožto vládci, nyní musím přejít k vypravování o něm jako o příšeře,“² napsal Gaius Sueto-

nius Trankvillus, učenec a archivář v císařském paláci, který ve volném čase dělal Caesarům životopisce a jehož biografie Caliguly je jednou z nejstarších, které se nám dochovaly. Vznikla téměř sto let po císařově smrti a vypočítává se v ní dosti senzační snůška mravních neřestí a zločinů. Caligula spal se svými sestrami! Převlékal se za bohyni Venuši! Zamýšlel dosadit svého koně do nejvyššího úřadu v Římě! Na pozadí podobných kousků působí Caligulovo chování na pobřeží průlivu La Manche o poznání méně překvapivě. Suetonius rozhodně neměl problém jeho vystupování objasnit. „Ani tělesně, ani duševně neměl pevného zdraví.“⁴³

Jestliže byl ale Caligula chorý, o Římu platilo totéž. Moc nad životem a smrtí, jíž císařové vládli, by dřívějším pokolením připadala odporná. Téměř sto let předtím, než Caligula shromáždil své legie na břehu Atlantského oceánu a zahleděl se směrem k Británii, učinil jeho praprapraprastrýc totéž - a tehdy se přes Lamanšský průliv skutečně přeplavil. Činy Gaia Julia Caesara se svou velkolepostí vyrovnaly čemukoli, co se v historii jeho města přihodilo: zahrnovaly nejenom dva vpády do Británie, ale i trvalé připojení Galie, jak Římané nazývali dnešní Francii. Tyto skutky nicméně vykonal jako občan republiky - země, jejíž obyvatelé pokládali za samozřejmé, že jedinou myslitelnou alternativou svobody je smrt. Když si ale Gaius Julius Caesar začal nad svými spoluobčany nárokovat nadřazenost, a tím tento předpoklad pošlapal, mělo to za následek nejprve občanskou válku, a pak, jakmile své nepřátele doma rozdrtil podobně jako předtím Galy, jeho zavraždění. Římský lid si na své poddanství uvykl teprve po dvou dalších přívalech vzájemného pobíjení. Podřízenost vládě jediného člověka zachránila jejich město i impérium před sebezničením - jenže i z tohoto léku se vyklubala svým způsobem choroba.

Augustus, „oblíbenec bohů“, tak si říkal jejich nový pán. Tento prasy-novec Gaia Julia Caesara se musel brodit krví, aby upevnil svou nadvládu nad Římem a jeho impériem - a potom, jakmile byli jeho rivalové odstraněni, se nevzrušeně začal stavět do pozice mírumilovného vladaře. Augustus, stejnou měrou prohnaný i bezcitný, trpělivý i rozhodný, si svou převahu dokázal podržet celá desetiletí a potom zemřít v klidu na loži. Klíčovým prvkem tohoto úspěchu byla jeho schopnost vládnout v souladu s římskou tradicí, nikoli v rozporu s ní. Protože před-

stíral, že není autokrat, dovolil svým spoluobčanům předstírat, že jsou dosud svobodní. Surové obrysy jeho nadvlády se zahalily do závoje pableskující a svůdné jemnosti. Zub času však tento závoj nahlodával, až byl postupně čím dál rozedranější. Když Augustus v roce 14 n. l. zemřel, moc, kterou v průběhu své dlouhé a lživé kariéry nashromáždil, byla odhalena nikoli jako dočasná pragmatická opatření, nýbrž jako balíček, jenž bude následně předán dědici. Za svého nástupce si Augustus zvolil muže, který již od útlého dětství vyrůstal v jeho vlastním domě, aristokrata jménem Tiberius. Četné přednosti tohoto nového Caesara [nebo spíš „césara“, neboť ten přídomek se stal synonymem pro nejmocnějšího muže Říma], které zahrnovaly příkladný aristokratický rodokmen a úspěchy dosažené v pozici nejlepšího římského vojevůdce, měly menší význam než jeho postavení coby Augustova adoptovaného syna - a všichni to věděli.

Tiberius, který se celý život pevně držel ctností zaniklé republiky, byl jako vladař nešťastný, ale Caligula, jenž ho po tříadvacetiletém panování vystřídal, se trapně necítil. Že římskému světu vládl nikoli z titulu svého věku nebo zkušenosti, nýbrž coby Augustův prapravnuk, ho ani v nejmenším netrápilo. „Jak se mi zdá, příroda [ho] přivedla na svět jen proto, aby ukázala, co zможou vrcholné neřesti s vrcholnou mocí,“⁴ praví úmrtní oznámení z pera Seneky, filozofa, který císaře velmi dobře znal. Tento soud se však nevztahoval jen na Caligulu, nýbrž i na Senekovy vrstevníky, kteří se před císařem za jeho života krčili a plazili, a na římský lid jako takový. Byla to prohnílá doba: chorá, degradovaná, mrzká.

Anebo se to mnozí přinejmenším domnívali. Ne každý ale souhlasil. Režim, jež Augustus založil, by se býval v žádném případě neudržel, kdyby se mu nepodařilo zajistit to, po čem římský lid po desetiletích občanské války tak zoufale prahl: mír a pořádek. Z výhod císařského zřízení se těšil i ohromný shluk provincií, jež byly ovládány z Říma a rozkládaly se od Severního moře až k Sahaře a od Atlantiku k Úrodnému půlměsíci. O tři století později - v době, kdy se zrození nejoslavovanějšího člověka, který se za Augustova panování narodil, dostávalo neskonale větší pozornosti, než když k němu došlo - spatřil biskup jménem Eusebios v císařových úspěších vůdčí ruku samotného Boha. „Že většina světa upadla pod římskou nadvládu přesně v tom okamžiku, kdy se narodil Ježíš,“ prohlásil, „nebylo pouhým důsled-

kem lidských činů. Shoda náhod, jež způsobila, že náš Spasitel zahájil své poslání právě na tomto pozadí, bezpochyby vznikla působením božských sil. Koneckonců – pokud by svět dosud býval byl pohlcen válkou, nikoli sjednocen pod praporem jediného vládního zřízení, o kolik těžší by pro učedníky bylo cestovat po světě!“⁵

Díky pohledu z časového odstupu Eusebios chápal, jak moc byla globalizace, jež se pod vedením Augusta a jeho následníků zrodila, konsternující. Ačkoli metody, jimiž byla prosazena, se vyznačovaly brutalitou, čirá nezměrnost regionů zpacifikovaných římskými zbraněmi neměla obdoby. „Přijmout dar,“ hlásalo jisté starověké rčení, „znamená prodat svou svobodu.“ Dobytá území spadala do absolutního vlastnictví Říma, ale nad mírem, který jim Řím na oplátku propůjčil, nebylo radno ohrnovat nos. *Pax Romana* prospěl milionům, ať už na okraji hlavního města, jež pod vládou Caesarů vzkvétalo, až se nakonec stalo největším sídlem, jaké kdy svět spatřil, tak v celém Středomoří, vůbec poprvé sjednoceném jednou jedinou mocí, anebo v nejvzdálenějších koutech impéria, jehož globální dosah naprosto neměl obdoby. Je docela dobře možné, že obyvatelé provincií byli Římu vděční. „Očistil moře od pirátů a posel je obchodními loďmi.“ Takto nadšeně horlil Žid ze slavné egyptské metropole Alexandrie, když psal ódu na Augusta. „Dal svobodu každému městu, vnesl řád tam, kde dřív panoval chaos, a zcivilizoval barbarské národy.“⁶ Podobné uznalé chvalozpěvy bylo možné adresovat Tiberiovi a Caligulovi – a také že adresovány byly. Neřesti, jež oběma mužům časem vysloužily neblahou pověst, měly na svět jako takový jen zřídkakdy větší dopad. V provinciích příliš nezáleželo na tom, kdo jim vládne jako císař – hlavně že se centrum drží u moci.

Přesto přese všechno však byl císař konstantou i na těch nejvzdálenějších okrajích impéria. Jak by také mohl nebýt? „V celém světě co se děje, před ním se nezatají nic.“⁷ Nadsázka, samozřejmě – a přesto výstižný komentář ke směsici strachu a úžasu, kterou císař v poddaných, svým způsobem automaticky, vzbuzoval. Pouze on měl plně k dispozici římský monopol na násilí: legie a celý hrozivý aparát provinční správy, jehož účelem bylo zaručit, že se budou platit daně, masakrovat vzbouřenci, provinilci předhazovat šelmám nebo přibíjet na kříže. Nebylo potřeba, aby císař ustavičně ukazoval, co dovede, jelikož hrůza z jeho svévolné moci byla v celém světě již i tak univerzální.

Není tedy divu, že z císařovy tváře se v očích milionů poddaných stala tvář Říma. Jen málokteré město se nemohlo pochlubit nějakým jeho zpodobněním: sochou, portrétní bustou, frýzem. Manipulovat s penězi znamenalo dokonce i v té nejprovinčnější díře být obeznámený s císařovým profilem. Za Augustova života se na římské minci neobjevil ani jeden žijící občan; jakmile však se Augustus chopil vlády nad světem, začala se jeho tvář razit úplně na všechno a otiskovat do zlata, stříbra i bronzu.* „Čí je tento obraz a nápis?“ Dokonce, i když minci vzal do ruky kočovný pouliční kazatel v divočinách Galiley a otázel se, čí obličej je na ní zobrazen, mohl si být jistý, jakou odpověď uslyší: „Císařův.“⁸

Není tedy divu, že císařův charakter, jeho zásluhy, vztahy a vrtochy byly u poddaných předmětem neutuchajícího zájmu. „Tvým cílem je žít jako v divadle, kde jest obecenstvem celý svět.“⁹ Toto varování připisuje jistý římský historik Maecenatovi, Augustovu obzvláště spolehlivému důvěrníkovi. Ať už je skutečně pronesl, či nikoli, ryzí teatrálnost výkonu, který jeho pán podával, to rozhodně vystihovalo. Suetonius dokonce uvedl, že když sám Augustus ležel na smrtelné posteli, zeptal se svých přátel, zda svou roli v komedii života sehrál dobře. Když uslyšel, že skutečně ano, požádal, aby ho na odchodu ze scény vyprovodili potleskem. Dobrý císař neměl na výběr a musel být dobrým hercem – totéž se dá říct i o všech ostatních, kdo byli v dramatu obsazeni. Císař se na jevišti koneckonců ani na okamžik nenacházel o samotě. Jeho potenciální následníci byli veřejnými osobnostmi, čistě z titulu vztahu, který s ním udržovali. Dokonce i císařova manželka, neteř nebo vnučka mohly dostat roli, kterou bylo třeba sehrát. Pokaz ji a zaplatíš strašlivou cenu. Uspěj však a tvá tvář se objeví na mincích po boku obličje samotného císaře. Nikdy v historii se na žádnou rodinu neupírala tak silná pozornost veřejnosti jako na tu Augustovu. Styl oblékání a účesy jejich nejvýznamnějších členů, ve znamenitých detailech zachycené na sochách po celé říši, určovaly módu od Sýrie až po Hispánii. Jejich zásluhy se oslavovaly prostřednictvím velkolepých a okázalých památníků a vyprávění o jejich skandálech se s radostí šířilo z jednoho přístavu do druhého. Klepy a propaganda, které se na

* Nejstarší portrét žijícího Římana na římské minci podle všeho patřil Gaiu Juliu Caesarovi. Byl vyražen v roce 44 př. n. l. – nikoli náhodou v témže roce, kdy byl Caesar zavražděn.

sobě vzájemně přižívovaly, propůjčily Augustově dynastii proslulost, jež vůbec poprvé překlenovala celý kontinent.

Nakolik se však všechna ta chvástavá tvrzení vytesaná do drahého mramoru a drby šuškané na tržištích a v krčmách přibližují tomu, co se v císařově paláci doopravdy dělo? Jistě, v době, kdy Suetonius začal psát životopisy císařů, neměl o materiál, z něž by se dalo čerpat, vůbec nouzi. Opíral se o vše, od oficiálních rytých nápisů po zkomolené klepy. Když se však snažili Augusta a jeho dědice pochopit studovanější analytici, uvědomili si, že v srdci této dynastie dlí temnota, která se jejich úsilí vzpouzí a vysmívá se mu. Kdysi, za časů republiky, se o záležitostech státu debatovalo na veřejnosti a proslovy římských vůdců se přepisovaly, aby je mohli studovat historikové. Jenže to všechno se změnilo, když k moci nastoupil Augustus, „jelikož od té chvíle se vše začalo činit v tajnosti a tak, aby to neproniklo na veřejnost“.¹⁰ Ano, starý rytmus politického roku, každoroční cyklus voleb a obsazování úřadů, který v dávných dnech republiky dával ctižádostivým Římanům nefalšovanou příležitost ovlivnit osud svého města, stále přetrvával – ale pouze jako z větší části irelevantní vedlejší program. Aréna moci se nyní rozkládala jinde. Světu se vládlo nikoli na shromážděních významných a dobrých, nýbrž v soukromých komnatách. Ženino našeptávání do císařova ucha, dokument diskrétně předaný otrokem: oboje mívalo větší dopad než ten nejzvučnější veřejný projev. Pro životopisce císařů z toho vyplýval pochmurný, avšak nevyhnutelný závěr: „Tak právě největší události bývají záhadné.“¹¹

Ačkoli dějepisec, který ho vyslovil, byl Suetoniovým blízkým současníkem, coby patolog autokracie jej dalece převyšoval – dost možná byl tím nejlepším, jaký kdy žil. Kornelius Tacitus vycházel z důkladného porozumění tomu, jak Řím a jeho impérium fungovaly. V průběhu své hvězdné kariéry promlouval na soudních dvorech, v ovládaných provinciích a zastával nejvyšší úřady, o něž směl občan usilovat. Rovněž se však vyznačoval mazaným, třebaže hanebným pudem sebezáchovy. Dynastie, která Římu vládla za Tacitova dospívání, již nebyla dynastií Augustovou, která roku 68 n. l. zanikla v krvavé vřavě. Neznamenalo to však, že by byla méně vražedná. Než aby se Tacitus jejím požadavkům vzepřel, raději se rozhodl sklopit hlavu a odvrátit zrak. Zločin opomíjení faktů, na němž se dle vlastního mínění podílel, se z jeho svědomí zjevně až do smrti tak docela nevytratil. Čím víc

se Tacitus stranil veřejného života, tím posedleji se pokoušel přijít na kloub hlubinám režimu, za nějž musel žít, a vypátrat, jak se vyvinul. Nejprve vypověděl události svého vlastního mládí a dospělosti a pak – v závěrečném a nejvýznamnějším díle, historii, která je od 16. století známa pod názvem *Letopisy* – upřel pohled do minulosti, na dynastii Augustovu. Samotného Augusta a jeho osudné prvenství analyzoval jen v nesmírně hrubých náznacích. Soustředil se totiž nikoli na něj samého, nýbrž na jeho dědice. Ve středu jeviště se vystřídali postupně čtyři Caesarové: nejprve Tiberius, potom Caligula, po něm Caligulův strýc Klaudius, a nakonec Augustův prapravnuk Nero, poslední z této dynastie, kdo v rukou třímal moc. Právě jeho smrt představovala konec rodové linie. V roce 68 n. l. už naživu nebyl ani jeden Augustův potomek. Zas a znovu se ukazovalo, že příslušnost k císařské rodině s sebou nese povinnost zaplatit osudovou cenu. Tak znělo poučení příběhu, který Tacitus vyprávěl.

A potíž spočívala ještě někde jinde: v otázce, zda je vůbec možné ho vypovědět. Tacitus ten problém kousavě vysvětlil hned v prvním odstavci *Letopisů*: „Činy Tiberiovy, Gaiovy, Claudiovy a Neronovy byly za jejich života ze strachu vylíčeny křivě, když však zemřeli, s čerstvou dosud nenávisť k nim.“¹² Bylo nepřípustné spokojit se s čímkoli kromě toho nejpilnějšího výzkumu, té nejpromyšlenější objektivity. Tacitus, důkladný ve své snaze zkoumat oficiální záznamy spojené s vládou každého jednotlivého císaře, si dal obdobně záležet na tom, aby textům nikdy plně nedůvěřoval.* Slova se za vlády Caesarů stala kluzkou, zrádnou věcí. „Ona doba byla tak otrávena nízkým patolízalstvím.“¹³ Bezútesnost tohoto úsudku, zrozená z osobní zkušenosti, způsobila, že Tacitova hořká skepse nahlodala vše, čeho se dotkla. V *Letopisech* nalezneme jediného císaře, který by netvrdil, že koná v zájmu římského lidu, a nebyl pokrytcem, jediný pokus zachovat věrnost městským tradicím, aniž by neběželo o švindl, či krásně znějící stanovisko, které by nebylo lživé. Dějiny Říma se tu líčí jako noční můra stíhaná terorem a zastíněná krví; můra, z níž se občané nedokážou probudit. Je to portrét despotismu, jehož existence neunikla mnoha následujícím

* Dekret, který vydal Tiberius a jenž byl nedávno objeven ve Španělsku, vrhl na Tacitovy metody fascinující světlo. Nemůže být pochyb o tom, že Tacitus podrobně znal jeho znění a že plně doceňoval, do jaké míry vyjadřuje nikoli pravdu, nýbrž to, co ti, kdo jej sestavili, toužili za pravdu považovat.

cím generacím, jež na vlastní oči spatřily, jak i jejich svobody pohasínají. Kdykoli byla uprostřed zřícenin dřívějších svobodných pořádků vztyčena tyranie a kdekoli zazněly klamné slogany, jež měly zakrýt státem schvalované zločiny, nikdy se na to nezapomnělo. Augustova dynastie ještě dnes definuje vzezření autokratické moci.

Nikoho proto asi nepřekvapí, že dodnes sužuje představivost veřejnosti. Když si lidé představí starověký Řím, s největší pravděpodobností jim na mysli vytane právě město prvních císařů. Díky zneklidňující fascinaci plejádou jeho vůdčích postav se mu nevyrovná žádné jiné období starověké historie. Obscenní půvab těchto postav zapříčinil, že se staly archetypem znesvářených a vražedných dynastií. Zrudí, které nacházíme na stránkách Tacitových a Suetoniových, jako by se zrodily z nějakého fantasy románu nebo televizní obrazovky: Tiberius, zasmušilý a paranoidní vladař, který s oblibou nechával mladé chlapce, aby mu v plaveckých bazénech lízali varlata. Caligula, jenž si naříkal, že římský lid nemá jeden krk, který by mu mohl přeseknout. Agrippina, Neronova matka kující pikle, aby dosadila na trůn syna, který ji nakonec dal zavraždit. A sám Nero, jenž svou těhotnou manželku ukopal k smrti, oženil se s eunuchem a postavil v centru požárem zničeného Říma palác rozkoší. Kdo má rád, když jsou jeho oblíbené vyprávěny o dynastických nekalých praktikách okořeněny jedem a zvrhlostmi zacházejícími do exotických krajností, najde v tomhle příběhu úplně všechno: vraždící panovnice, mocenské incestní páry, ušlápnuté beta samce, kteří ve svých rukou nicméně drží vládu nad životem a smrtí. V pramenech, jež se tohoto období týkají, jsou k nalezení všechny stěžejní části nedávných dramát. První císařové, víc než kterákoli jiná srovnatelná dynastie, zůstávají až do dnešního dne známými jmény. Jejich proslulost přetrvává.

Není důvod nepřiznat, že to všechno může v historících, kteří se daným obdobím zabývají, budit jisté rozpaky. Legendy o jedech a mravní zkaženosti jim nebývají příjemné právě proto, že jsou tak melodramatické. Koneckonců, čím je příběh senzačnější, tím neuvěřitelněji působí. O pravdivosti obvinění vznášených proti juliovsko-klaudiovské dynastii – jak badatelé Augustovu rodu obvykle říkají – se přesně z tohoto důvodu vedou už dlouhá léta spory. Je například možné, aby byl Caligula doopravdy tak šílený, jak Suetonius a další starověcí autoři tvrdí? Třeba duševně chorý nebyl a vyprávění o jeho nápadnějších

kouscích se při předávání z generace na generaci zkomolila? Co když nejde vyloučit, že za zdánlivou bláznivostí jeho příkazu sbírat mušle se ve skutečnosti skrývalo naprosto racionální vysvětlení? Řada badatelů s touto myšlenkou přišla. V průběhu let bylo předloženo nesčetné množství teorií. Ačkoli se o tom žádný zdroj nezmiňuje, snad došlo ke vzpouře a Caligula hodlal své vojáky potrestat tím, že jim zadá nějaký nedůstojný úkol? Anebo chtěl, aby hledali perly nebo mušle, jimiž by pak ozdobil architektonické prvky spjaté s vodou? Či *concha*, latinské slovo pro „mušlí“, použil jako označení něčeho úplně odlišného: typu lodi, nebo dokonce genitálií děvky? Vše z toho je myslitelné, nic však rozhodující. Příhoda jako by byla, podobně jako živý sen, prodchnutá jistou nevysvětlitelnou logikou, nějakým významem, jenž nám navzdory sebevětšímu úsilí zcela nedochází. Podobná marnost se se studiem starověké historie pojí často: existují věci, které nikdy nebudeme vědět jistě.

Nic z toho pro nás nemusí být nutně důvodem k zoufalství. Známé neznámé mívají pro dějepisce prvních císařů určitou hodnotu. Otázka, k čemu přesně se Caligula na galské pláži chystal, nebude nikdy přesvědčivě zodpovězena. Jak však s jistotou víme, římským historikům se nezdálo, že by vysvětlit potřebovala. Považovali za samozřejmé, že přikázat vojákům, aby sbírali mušle, dokáže jen špatný, šílený císař. Příběhy, které se o Caligulovi vyprávějí – že urážel bohy, vyžíval se v krutosti, liboval si ve všemožných sexuálních úchylnkách, nebyly typické výhradně pro něj. Patřily spíš k běžné zásobě drbů, které se rozvířily, kdykoli se nějaký císař prohřešil proti náležitostem doby. „Ponechte ošklivé stíny na pokoji, tam kde číhají ve své propasti hanby.“¹⁴ Tímto škrobeným pokáráním, proneseným během Tiberiovy vlády sestavovatelem antologie zušlechťujících historek, se řídilo jen málo autorových spoluobčanů. Na to klepy příliš zbožňovali. Anekdoty, jež se o císařské dynastii vykládaly a jež obvykle nastavovaly zrcadlo těm nejhlubším předsudkům a děsům lidí, kteří si je sdělovali, nás přenášejí do jádra římské psyché. Žádné pojednání o Augustově dynastii proto nemůže být obyčejnou studií a musí plnit další funkci: funkci portrétu římského lidu.

I z tohoto důvodu jsou narativní dějiny, jež v plném rozsahu pokrývají éru juliovsko-klaudiovské dynastie, nejspíš nejjistějším způsobem, jak úspěšně proplout mezi Skyllou důvěřivé naivity a Charybdou

přespříliš vypjatého skepticismu. Je zcela jasné, že ne všem příběhům, které o nejstarších císařích kolují, lze věřit. Na druhou stranu nám mnohé z nich opravdu poskytují vhled do toho, co jejich vznik podnítilo. Anekdoty, jež se snad zdají dočista neuvěřitelné, když je čteme odděleně, najednou díky úhlu pohledu, který nám poskytuje dějepisné vyprávění, nezřídka působí mnohem přesvědčivěji. Vývoj autokracie v Římě byl vleklou a nahodilou záležitostí. Augustus, třebaže jej historikové označují za prvního císaře města, nebyl oficiálně jmenován monarchou. Místo toho vládl z titulu práv a poct, které mu byly kousek po kousku přidělovány hlasováním. Neexistovala žádná oficiální procedura, podle níž by nástupnictví probíhalo. Tato skutečnost zaručovala, že nikdo z císařů neměl po nástupu k moci na výběr a musel vyzkoušet, kudy se táhne hranice mezi tím, co smí, a co už ne. Příslušníci juliovsko-klaudiovské dynastie tudíž předsedali dlouhému, neutuchajícímu procesu experimentování. Proto jsem se rozhodl, že moje kniha půjde po stopách celé dynastie, od jejího založení až ke krvavému zániku. Panování jednotlivých císařů nejlépe porozumíme nikoli jako takovému, v izolaci, nýbrž v kontextu všeho, co mu předcházelo a co přišlo po něm.

Toto platí o to víc, že zkoumání zmíněného období, jak je pro starověkou historii typické, občas připomíná frustraci, s níž posloucháme zastaralé autorádio, jehož nejrůznější stanice neustále oscilují mezi slyšitelností a neslyšitelností. Kéž bychom například měli ke Caligulovým činům na pláži u Lamanšského průlivu popis od Tacita – bohužel ho nemáme. Vše, co měly *Letopisy* o letech mezi Tiberiovou smrtí a polovinou Klaudiovy vlády zaznamenat, bylo ztraceno. Že Caligula, nejnechvalněji proslulý příslušník svého rodu, je mezi členy juliovsko-klaudiovské dynastie zároveň tím, jehož panování je podepřeno nejméně spolehlivými zdroji, takřka jistě není žádná náhoda. Ačkoli dva tisíce let opakování v nás snad vzbudilo dojem, že historické líčení tohoto období bylo již dávno ustáleno, v mnoha případech tomu tak není. Když studujeme starověké dějiny, je i nadále obdobně důležité zohledňovat, co nevíme, jako zpochybňovat vše, co víme. Čtenáři by si měli být vědomi, že velká část vyprávění, které tato kniha předkládá, překlenuje bouřlivé hlubiny – podobně jako onen pontonový most, který Caligula kdysi postavil mezi dvěma výběžky Neapolského zálivu. Spory a neshoda jsou pro studium této éry příznačné.

Přesně tohle je však samozřejmě zdrojem fascinace, kterou v nás tato éra vzbuzuje. Rozsah a vitalita odborného výzkumu juliovsko-klaudiovské dynastie vedly během několika uplynulých desetiletí k zásadnímu zvratu v tom, jak jejich dobu chápeme. Pokud tato kniha umožní čtenářům aspoň trochu pocítit, jak moc je studium první císařské dynastie starověkého Říma vzrušující, pak splnila svůj účel. Uplynula dvě tisíciletí, a přesto z nejstarších ukázek krutovlády na Západě nepřestává plynout poučení a zděšení zároveň.

„Nic není ... temnější než ony pochodně, které nám neumožňují, abychom viděli v temnotách něco jiného než je samé,“¹⁵ napsal Seneka krátce před smrtí v roce 65 n. l. Kontextem jeho postřehu byla zkratka, jíž se o něco dříve ubíral, když putoval podél Neapolského zálivu ztemnělým, prašným tunelem. „Jaké vězení to bylo a jak dlouhé. Nic se mu nemohlo vyrovnat.“ Coby člověk, který spoustu let strávil pozorováním císařského dvora, se Seneka v temnotě dobře vyznal. Caligula, jenž nelibě nesl filozofovu genialitu, si jen tak tak nechal rozmluvit jeho popravu. Klaudius, uražený Senekovým cizoložným románkem s jednou z Caligulových sester, ho vyhostil na Korsiku. Agrippina, která se poohlížela po někom, kdo by surové pudry jejího syna udržel na uzdě, jej jmenovala Neronovým soukromým učitelem. Seneka, kterému jeho někdejší žák nakonec přikázal podřezat si žíly, si o podstatě režimu, kterému sloužil, nedělal žádné iluze. Tvrdil, že dokonce i mír, jež dynastie světu přinesla, ze své podstaty nespočívá na ničem vznešenějším než na „vyčerpání krutosti“.¹⁶ Despotismus byl od samého počátku nedílnou součástí nového řádu.

Avšak to, co si hnušil, Seneka současně miloval. Opovrhování mocí mu nebránilo se v ní vyžívat. Temnotu Říma osvětlovalo zlato. O dva tisíce let později se i my ohlížíme za Augustem a jeho dědici. A v jejich směsici tyranie a zásluh, sadismu a půvabu, touhy po moci a slávy spatřujeme pozlátko, jemuž se od té doby žádná jiná dynastie tak zcela nevyrovnala.

„César a stát jsou jedno a totéž.“¹⁷

Jak k tomu došlo, je i nyní příběh stejně podmanivý, stejně pozoruhodný a stejně poučný jako kdykoli během těch dvou tisíciletí, jež od jeho zrodu uběhly.